

In de ban van de beer

Als poolreiziger wil je niets liever dan ijsberen zien. Maar voor onderzoekers kunnen ze flink lastig zijn. Twee VU-biologen over hun recente expeditie.

DOOR WELMOED VISSER
FOTO'S JELTE ROZEMA EN
STEF BOKHORST

“Ik vond het soms behoorlijk frustrerend”, geeft systeem-ecoloog Stef Bokhorst toe. “Dan liep er weer zo’n beer en dan konden we niet aan land. Weg metingen.” Bokhorst doet onderzoek naar bodemdieren: insecten, springstaarten, klein grut. Gewoonlijk werkt hij op de Zuidpool. “Daar heb je alleen pinguïns, dat is wel zo rustig.” Toch is hij ook onder de indruk van de prachtige reis die hij heeft gemaakt: eind augustus voer het expeditieschip in een week langs Edgeøya, het oostelijke eiland van Spitsbergen, waar wetenschappers zelden komen. Ze zagen walvissen, ijsberen, ijsbergen, gletsjers en prachtige landschappen. Donker werd het amper. Als je eenmaal gegrepen bent door het poolvirus, laat dat je nooit meer los.

Zehonden en baardrobber

Iets dergelijks gebeurde dichterbij en acteur Ramsey Nasr, die mee was op deze noordpoolexpeditie. En nu alweer in Groenland zit. In een lezing vergeleek hij zijn liefde voor de pool met die van Orpheus voor zijn Eurydice: je begeeft je in een wereld waar je niet hoort te zijn en je moet haar daar altijd weer achterlaten. De Scientific Expedition Edgeøya Spitsbergen is de grootste Nederlandse wetenschappelijke noordpoolexpeditie ooit. Behalve wetenschappers en een dichterbij voeren er nog meer bekende en semibekende Nederlanders mee: onder wie Tweede Kamerlid Stientje van Veldhoven (D66) en weerman Peter Kuipers Munneke.

Er gingen ook vijftig ‘gewone’ reizigers mee, mensen uit allerlei hoeken van de samenleving met een passie voor de pool en het poolonderzoek. Van de VU gingen twee biologen mee: Stef Bokhorst en ecologiehoogleraar Jelte Rozema. “Die ijsberen horen in de zomer trouwens helemaal niet op het land te zijn, maar in zee”, zegt Rozema. “Ze heten niet voor niets *Ursus maritimus*: zeebeer. Ze horen thuis in de poolzee en bij het drijfij, waar ze op zehonden en baardrobber jagen. De beren die we tegenkwamen op Spitsbergen, hebben hun weg naar het drijvende poolijs niet kunnen vinden. Dat zou door opwarming kunnen komen, maar dat blijft natuurlijk speculatief.” Over opwarming werd veel gediscussieerd op het schip. En over de vraag of je als wetenschapper überhaupt cijfers moet noemen in de hele klimaatdiscussie, want de onzekerheidsmarges zijn vaak groot en politici en andere belangengroepen gaan zo met een getal aan de haal. “Aan de andere kant is het misschien het enige wat we kunnen doen: de veranderingen zo goed mogelijk in kaart brengen, met alle complexiteit van dien”, vindt Rozema.

Knolduizendknoop

De medereizigers waren geen gewone cruisepassagiers. Ze waren juist meegegaan voor de wetenschap. “Ze wilden heel graag helpen bij het onderzoek”, vertelt Bokhorst. “Ik zat zelf vaak al meteen op de vloedlijn naar diertjes te zoeken. Dan kwamen ze naar me toe. Ik gaf ze potjes om bestjes die ze tegenkwamen in te stoppen. Ik heb een heleboel potjes teruggekregen die ik nog lang niet allemaal heb kunnen bekijken.” Rozema deed op Edgeøya onderzoek naar het plantje *Polygonum viviparum*, ofwel knolduizendknoop. “We zijn geïn-

Stef Bokhorst: ‘Dan liep er weer zo’n beer en konden we niet aan land. Weg metingen’

Jelte Rozema: ‘Die ijsberen horen helemaal niet op het land te zijn’

teresseerd in de verspreiding van dit plantje op dit deel van het eiland, want hier komen wij als onderzoekers vrijwel nooit.” Rozema keek ook naar de manier waarop de plantjes zich voortplanten: via stekjes, of door zaad aan te maken. En hij gaat de genetica van de plantjes onderzoeken. Lijken ze op plantjes aan de andere kant van Spitsbergen of meer op die in Noord-Noorwegen of Siberië? De onderzoekers, voor wie zo’n reis een kans is die ze misschien eens in hun leven krijgen, zijn ook onder de indruk van het grote aantal cruiseschepen dat in de arctische wateren rondvaart. Zo’n vijftigduizend toeristen komen per jaar naar Spitsbergen en de cruiseschepen doen meestal een rondje om het eiland. Ook de boot waarmee de wetenschappers zelf op pad waren, was trouwens zo’n cruiseschip. “Die vaart binnenkort weer naar de Zuidpool, dan begint het seizoen daar”, zegt Bokhorst. En dan heb je ook nog de zeilboten van individuen die gewoon zelf naar Spitsbergen varen.

Geen foto’s of andere grappenmakerij

Er komen dus best nog veel mensen op de meer afgelegen plekken van Spitsbergen, maar een grote Nederlandse wetenschappelijke expeditie was er al in geen veertig jaar geweest. Inspiratiebron voor de initiatiefnemer Maarten Loonen (poolonderzoeker in Groningen) was de expeditie die

vier Nederlandse wetenschappers in 1968 maakten naar hetzelfde deel van Spitsbergen. Drie van hen zijn nog in leven, de poolkoorts heeft hen nooit meer losgelaten: ze zijn nu ook weer meegereisd. “Dat onderzoek ging er vroeger trouwens wel wat anders aan toe”, vertelt Rozema. “Waar ons schip nu een andere koers ging varen als er een ijsbeer in de buurt zwom, om het beest niet te verstoren, zagen de onderzoekers er toen geen probleem in om ijsberen kiezen uit te trekken voor onderzoek. Ook spotten ze met zwarte verf grote nummers op hun vacht zodat ze de beesten uit elkaar konden houden. Het onderzoek van deze Nederlandse pioniers heeft wel geholpen de jacht op de ijsbeer te stoppen.” Een van de onderzoekers is destijds bij de hut aangevallen door een beer, die met zijn poot een deel van het oor en de hoofdhuid van de onderzoeker wegsloeg. De littekens zijn nog steeds goed te zien, vertelt Rozema. Deze expeditie zijn er geen ongelukken gebeurd. De veiligheidsregels waren dan ook streng. Je mocht niet alleen op pad en nooit zonder geweer (van zeven kilo) aan land. Eén persoon had altijd berenwacht. Als je een beer zag, hoe ver weg ook, moest je onmiddellijk wegwezen. Geen foto’s of andere grappenmakerij. Dan zou je niet meer mee mogen op een volgende excursie. Maar in een poollandschap zijn er veel witte vlekken aan de horizon. Soms denk je in de verte een beer te zien en blijkt het achteraf een stuk rots te zijn. Of je collega’s denken dat het een rots is, totdat de rots gaat bewegen en het toch echt wel een beer blijkt. Dat overkwam Bokhorst: “De anderen zeiden dat het geen beer was. Ik dacht van wel. Pas uren later bewoog de witte vlek ineens. Bleek ik toch gelijk te hebben. Gelukkig was de beer niet zo in ons geïnteresseerd.” AV